

¹³ Конституция Европейского Союза: Договор, устанавливающий Конституцию для Европы (с комментарием). – М. : ИНФРА-М, 2005. – 622 с. – С. 102–103.

¹⁴ Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998–2004. – Т. 4: Н–П. – 2002. – 720 с. – С. 604–605.

¹⁵ Григорьев А. Регламентация множественного гражданства в рамках европейских международных региональных организаций / А. Григорьев // Белорусский журнал междунар. права и междунар. отношений : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://beljournal.by.ru/2000/3/P/1-13>

¹⁶ Скакун О.Ф. Теория державы и права : підручник / О.Ф. Скакун; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с. – С. 80–81.

¹⁷ Топорнин Б.Н. Вказана праця. – 456 с. – С. 160; Коваль В. Створення конституції Європейського Союзу : pro et contra / В. Коваль // Право України. – 2003. – № 2. – С. 145–147. – С. 145.

¹⁸ Ильин Ю.Д. Лекции по истории и праву Европейского Союза / Ю.Д. Ильин. – Х. : Фирма «Консум», 1998. – 156 с. – С. 42.

¹⁹ Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учебник : в 4 т. / отв. ред. Б.А. Страшун. – М. : Изд-во БЕК, 1993 – 2001. – Т. 2. – 1995. – 448 с. – С. 357.

²⁰ Marshall T.H. Class, Citizenship and Social Development / T.H. Marshall // University of Chicago Press. – London, 1964. – P. 92.

²¹ Held D. Between State and Civil Society. Citizenship / D. Held // Edited by G. Andrews. – London : Lawrence and Wishart, 1991. – P. 21.

²² Duff A. Citizenship in the European Union / A. Duff // Federalism. – Pavia, 1995. G. 37. № 3. – P. 191–197.

²³ Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір) 1992 р. // Європейський Союз. Консолідовані договори. – К. : Вид-во «Port-Royal», 1999. – С. 13–42. – С. 13–14.

²⁴ Treaty of Amsterdam, Luxembourg // EUROP, 1997. – P. 147; Договір про заснування Європейського Співтовариства // Європейський Союз. Консолідовані договори. – К. : Вид-во «Port-Royal», 1999. – С. 43–203. – С. 54.

Резюме

Суржинський М.І. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення.

Статтю присвячено визначенню юридичної природи громадянства Європейського Союзу. Встановлено підходи вчених щодо сутнісних характеристик даного правового феномена.

Ключові слова: громадянство, громадянство ЄС, Європейський Союз.

Резюме

Суржинский М.И. Гражданство Европейского Союза: проблемы определения.

Статья посвящена определению юридической природы гражданства Европейского Союза. Установлены подходы ученых к определению существенных характеристик данного правового феномена.

Ключевые слова: гражданство, гражданство ЕС, Европейский Союз.

Summary

Surzhinsky M. Citizenship of the European Union: problems of definition.

The article is devoted to the legal nature of the citizenship of the European Union. The approaches of scientists concerning the essential characteristics of this legal phenomenon are considered.

Key words: citizenship, EU citizenship, European Union.

УДК 342.7 (477)

В.В. СМЕТАНА

Василь Васильович Сметана, аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Одним із принципів правової держави є гарантування охорони та захисту прав і свобод людини як найвищої цінності, що обумовлює створення ефективної правозахисної системи, яка «являє собою цілісну конституційно обумовлену упорядковану сукупність взаємодіючих ланок правового механізму, діяльність якого спрямовано на захист порушених прав і свобод осіб та досягнення у країні стану їх реальної захищеності»¹ і є одним із ключових елементів громадянського суспільства. І хоча головний обов'язок щодо захисту прав людини покладений на державу, міжнародні політико-правові інститути приділяють все більше уваги правозахисній діяльності на рівні місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування є одним із важливих конс-

титуційних інститутів, що виступає як форма здійснення народом своєї влади і якому Конституцією України надано високий політичний статус. Органи місцевого самоврядування, як найбільш наближені до громадян, відіграють особливу роль у реалізації конституційного принципу пріоритету прав і свобод людини. З огляду на тісні зв'язки між громадянами і їх виборними представниками на цьому рівні місцеві влади найкращим чином можуть аналізувати становище в сфері прав людини, виявляти відповідні проблеми і здійснювати дії щодо їх вирішення.

В умовах глобалізації сучасного світу права і свободи людини, визнані міжнародним співтовариством, стали сьогодні офіційно визнаними загальнолюдськими цінностями, покликаними забезпечити громадянам гідне життя. В останнє десятиліття чітко окреслилася тенденція актуалізації міжнародних стандартів прав людини, відходу від авторитаризму, що виражається в інституціоналізації та конституціоналізації державного життя, надання правового характеру відносин держави й особистості. Права людини ще більшою мірою стали затверджуватися як інститут, який визначає взаємини у світовому співтоваристві, що дає змогу говорити про «глобалізацію прав людини». Глобалізація прав людини підтверджує універсалізм прав людини, проявом якого стало формування міжнародних стандартів прав людини і їх імплементація у внутрішньому законодавстві більшості країн світу.

Для української держави, що стоїть на шляху демократизації і європейської інтеграції, стратегічною метою є проведення конституційної, адміністративної та муніципальної реформ згідно зі стандартами, що склалися у межах як європейського правового простору, так і світового співтовариства в цілому. Як справедливо стверджує Ю.О. Волошин, «... в результаті прийняття Конституції України (1996 року) та Закону України «Про міжнародні договори України» (2004 року) істотно зросли можливості впливу міжнародного права на вітчизняні галузі права й, тим самим на їх інтернаціоналізацію – шляхом створення відповідного процесуального механізму, зокрема шляхом широкої імплементації норм міжнародного права, у тому числі міжнародних стандартів, у вітчизняне законодавство. Цей процес позитивно вплинув на формування багатьох галузей та підгалузей вітчизняного права, зокрема муніципального...»².

Серед актуальних теоретичних і практичних проблем формування сучасної моделі місцевого самоврядування особливо важливими є питання муніципальної конкретизації і розвитку конституційного статусу особистості та становлення ефективної системи захисту муніципальних прав членів територіальних громад, які повинні орієнтуватися на норми та принципи міжнародного права, в тому числі й «перш за все відповідно до об'єктивної історичної та культурної близькості до Європи – на європейські стандарти правового становища людини в муніципальній демократії»³. З огляду на це актуалізується концептуальне осягнення основних міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування у сфері захисту прав людини.

Формування сучасних поглядів на муніципально-правову проблематику у процесі становлення і розвитку локальної демократії та систему інститутів муніципального права знайшло відображення в працях М.О. Баймуратова, Ю.Ю. Бальція, О.В. Батанова, В.І. Борденюка, В.М. Кампа, О.А. Коваленка, М.І. Корнієнко, В.В. Кравченка, С.В. Малікова, М.П. Орзіха, В.Ф. Погорілка, М.О. Пухтинського та ін. Стосовно формування системи муніципальних прав особистості в рамках публічної самоврядної (муніципальної) влади варто відмітити роботи вітчизняних авторів М.О. Баймуратова, О.В. Батанова, В.А. Григор'єва, Т.М. Буряка, П.А. Трачука тощо.

Органи місцевого самоврядування виступають однією з основ демократичних систем управління суспільством, що дає змогу максимально наблизити апарат управління до населення, а також, з огляду на цю наближеність вирішувати місцеві питання набагато більш ефективно, ніж централізованою системою влади. При проведенні державної політики вони забезпечують врахування інтересів малих спільнот, оптимально поєднують інтереси і права людини з інтересами регіонів та держави в цілому. Крім того, оскільки на місцевому рівні реалізується більшість соціально-економічних прав людини, то на органи місцевого самоврядування покладено безпосереднє завдання щодо їх забезпечення й захисту.

Захист прав людини інститутами місцевого самоврядування є реалізацією людиною і громадянином права на захист з боку інститутів місцевого самоврядування різної правової природи з використанням у зв'язку з цим доступних їм правозахисних засобів. Зміст такого захисту полягає в припиненні порушення і відновленні порушеного права (законного інтересу) належними правовими засобами і заходами попередження. Правозахисна діяльність у сфері місцевого самоврядування повинна являти собою систематичну, спрямовану на захист прав і свобод людини і громадянина діяльність населення та органів місцевого самоврядування. Саме через взаємодію названих інститутів місцевого самоврядування відповідно до правозахисних цілей формується муніципальний правозахисний простір, який орієнтується на загальнолюдські цінності та ґрунтується на стандартах і принципах міжнародного права.

Терміни «міжнародно-правові стандарти», «міжнародні стандарти», «стандарти Ради Європи», у зв'язку із поширенням процесів глобалізації та інтернаціоналізації міжнародних правил та суспільного життя, досить часто зустрічаються в юридичній літературі. Але автори публікацій здебільшого обмежуються лише використанням цих термінів, не розкриваючи їх поняття та зміст.

У широкому розумінні термін «стандарт» (від англ. *standard* – норма, зразок) сприймається як модель, взірць, еталон, утворюючи синонімічний ряд зі словом «критерій» (*criterion*), і застосовується щодо характеристики і ознак того чи іншого об'єкта. Міжнародні стандарти визначаються як «норми і принципи, які закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права в тих чи інших сферах міждержавного співробітництва»⁴. Міжнародні стандарти залежно від сфери дії поділяються на універсальні,

тобто визнані у всьому світі, і регіональні, дія котрих розповсюджується на певний регіон чи територію якогось міждержавного об'єднання (наприклад, Рада Європи, Європейський Союз тощо). Зазвичай, регіональні стандарти частіше бувають більш конкретними і передбачають більш сувору відповідальність для держав-порушників цих стандартів. Залежно від змісту стандарти бувають загальні й спеціальні, які стосуються певної групи міжнародних відносин.

За своїми ознаками міжнародно-правові стандарти є правилами у вигляді певної моделі поведінки, зміст якої в багатьох випадках є конкретним і визначним. На думку професора О.І. Тиунова, така модель поведінки стосується суворо визначеного формату дій чи утримання від дій, типової умови, на основі якої набувається благо. Для стандарту характерними є типізація, еталонність правила поведінки, яка часто не передбачає альтернативи у діях держав. З урахуванням типізації формулюються відповідні права і обов'язки держави. Міжнародно-правовий стандарт, продовжує О.І. Тиунов, відображає єдність вимог, що містяться в ньому, для всіх учасників відповідного міжнародного зобов'язання і має на меті бути для них типовим орієнтиром, забезпечити їх рівні права та єдність у поведінці в рамках цього стандарту⁵.

С.М. Ляхівенко, розглядаючи міжнародні правові стандарти з онто-гносеологічних та функціональних позицій, зазначає, що: під ними насамперед розуміються єдині принципи і норми щодо поведінки суб'єктів права, які зафіксовані в основних джерелах міжнародного права як універсальних, так і в регіональних правових актах; вони є оптимальними юридичними вимогами стосовно правових систем держав-учасниць міжнародного співтовариства; вони відображають найкращі правові досягнення міжнародного права та співробітництва держав-членів міжнародної спільноти і держав-членів універсальних та регіональних міжнародних міжурядових організацій; вони фіксуються у відповідних джерелах права у вигляді принципів і норм права; вони об'єктивуються через основні джерела міжнародного права; вони є обов'язковими вимогами для держав-учасників міжнародних договорів, що містять такі правові стандарти; вони є основою для узгодження міжнародного і національного права⁶.

Схожою є думка Б.Я. Кофмана, який стверджує, що правова природа міжнародних стандартів досить чітко характеризує їх дефінітивний зміст, що в аксіологічному, телеологічному, предметному, об'єктному, конституційно-інституціональному та статуарно-функціональному аспектах можна звести до декількох позицій: вони є стандартами в сфері прав людини, тобто певними нормативними рамками, у межах яких має діяти держава, її органи та інші суб'єкти права з метою легалізації, легітимації, охорони, захисту та реалізації різнорівневих і поліоб'єктних прав людини; виникають у результаті міжнародної нормотворчості (правотворчості); є правилами, передбаченими в міжнародному праві; знаходять зовнішнє вираження за допомогою міжнародного правила поведінки (міжнародної правової норми); виступають у вигляді зобов'язань держав, взятих ними в рамках міжнародних угод; мають наднаціональний характер, але практично реалізуються у внутрішній діяльності держави; за своєю правовою конструкцією і етимологічним змістом є міжнародними нормами-принципами, тобто основними началами, які регулюють коло суспільних відносин, що становлять інтерес для держав-членів світової спільноти⁷.

На сьогодні слово «стандарт» широко розповсюджене і використовується у практиці та риторичі як юристів, так і політиків, соціологів тощо, у тому числі й коли йдеться про правове регулювання прав людини. Прийнято вважати, що уперше термін «стандарт» стосовно прав людини було використано у тексті Загальної декларації прав людини, у якій уперше філософська концепція прав людини отримала визнання й юридичне втілення. Світова спільнота визнає Загальну декларацію документом, що відображає загальні стандарти – систему узгоджених норм, які є орієнтиром для взаємоприйнятної, цивілізованої поведінки у взаємовідносинах між державами, а також слугують основою в оцінюванні дій держав щодо індивідів у процесі здійснення прав і свобод людини⁸. За влучним висловом американського науковця Д. Форситса, Загальна декларація є «фундаментальним документом, що відображає нову етику у міжнародному праві, а також став першим кроком по встановленню стандартів та формуванню міжнародного інтересу до прав людини та трансформації природного права людини у норми міжнародного права»⁹.

Принципові положення міжнародних стандартів прав людини знайшли своє відображення в багатьох міжнародних актах, зокрема в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Європейській конвенції про захист прав людини та основних свобод та багатьох інших. Варто зауважити, що на сьогодні існує велика кількість різних міжнародно-правових актів, які містять стандарти прав людини. Так, намагаючись упорядкувати всі міжнародні й регіональні документи, які містять стандарти у галузі прав людини, міжнародною неурядовою організацією International Council on Human Rights Policy (міжнародна рада з політики у галузі прав людини) була проведена спроба зібрати їх в одному виданні. За їх підрахунком, список таких документів, які пройшли процедуру обговорення та визнання на міжнародному рівні (незалежно від того, мають вони обов'язковий чи рекомендаційний характер), становить біля 100 позицій¹⁰.

Але варто зауважити, що світовим співтовариством досі не вироблено необхідних з методологічної точки зору єдиних політико-правових норм і стандартів прав людини та єдиного визначення поняття «міжнародні стандарти». Немає одностайності у концептуальних підходах до визначення поняття «міжнародні стандарти у галузі прав людини» і у науковому середовищі. Так, у юридичній літературі можна зустріти такі визначення міжнародних стандартів прав людини, як «міжнародно-правові норми, що розвивають й конкретизують принцип поваги прав людини»¹¹; «конкретні зобов'язання держав міжнародно-правового характеру»¹²; «критерії оцінки національного законодавства з прав людини»¹³; «певні показники прав людини, вста-

новлені у міжнародних актах, котрі заохочують чи зобов'язують держави»¹⁴, «сформована шляхом міждержавного співробітництва у рамках універсальних і регіональних міжнародних організацій система мінімальних імперативних вимог, адресованих державам з приводу визнання, дотримання й захисту прав і свобод осіб, котрі знаходяться під їх юрисдикцією»¹⁵.

Схожою є позиція науковців, котрі визначають європейські (регіональні) стандарти прав людини. Так, Н.М. Раданович визначає європейські стандарти прав людини як систему певних моделей прав людини, що відображають головний зміст і обсяг цих прав і які визнані європейським співтовариством¹⁶. З.Б. Демічева вважає, що такі стандарти виступають у якості вимог до держав-членів організації слідувати прийнятим нормам і принципам Ради Європи, являють собою певні стандарти поведінки і створюються її суб'єктами – державами-членами РЄ на основі їх волевиявлення та визнаються ними у якості юридично обов'язкових¹⁷.

Розглядаючи міжнародні стандарти прав людини з системних позицій, М.В. Мархгейм стверджує, що ця система розвивається не лише на універсальному і регіональному рівнях, які взаємопов'язані один з одним, а й у матеріальному (визнання та дотримання узгодженого мінімального каталогу прав людини і основних свобод) і процесуальному (захист цього каталогу у встановленій формі і узгодженому порядку) вимірі. З чого робиться висновок, що міжнародні стандарти захисту прав і свобод людини – складова частина міжнародних стандартів прав людини. Перші обумовлюють міру належної поведінки держави, її уповноважених органів при здійсненні захисту прав і свобод осіб, які перебувають під її юрисдикцією. Витікаючи з норм міжнародного права, вони виступають фактором максимального використання національних засобів захисту прав людини. Міжнародні правозахисні стандарти об'єднують принципові зобов'язання держав щодо захисту прав людини, інституційне забезпечення цього процесу і знаходять відображення в міжнародних актах універсального і регіонального масштабу¹⁸.

Специфіка міжнародних правозахисних стандартів у сфері місцевого самоврядування полягає у їх нерозривному зв'язку з органічним взаємовпливом зі стандартами місцевого самоврядування. Міжнародні стандарти місцевого самоврядування – це спільно вироблені і прийняті державами світу в рамках міжнародних міждержавних організацій міжнародні норми, що регулюють найважливіші питання становлення, формування та розвитку місцевого самоврядування, основні принципи, форми й методи здійснення муніципальної діяльності на території конкретних держав та інші багатоаспектні питання міжнародного всебічного співробітництва територіальних громад та місцевої влади. Як слушно зазначає доктор юридичних наук М.О. Баймуратов, міжнародні стандарти функціонування місцевої демократії належать до міжнародних конвенцій спеціального порядку, що встановлюють правила, визнані більшістю держав, і є нормами міжнародного права, які містяться в міжнародних договорах, що розробляються державами в рамках міжнародних міжурядових організацій, на процеси розроблення яких впливають глобальні тенденції інтернаціоналізації міжнародного життя¹⁹. Тому більш чітко уявлення про ці міжнародні стандарти можна отримати в процесі аналізу нормативних положень відповідних міжнародних угод. Так, досить вичерпну характеристику стандартів містить Європейська Хартія місцевого самоврядування, що входить у систему стандартів діяльності органів місцевого самоврядування Ради Європи, і яка, за слушним зауваженням В.І. Гладія, виступає стандартом демократичного місцевого врядування в країнах Європи, визначає фундаментальні принципи організації та функціонування органів місцевого самоврядування, фіксує необхідність упровадження таких стандартів, як конституційне або законодавче унормування, повнота і виключність повноважень, субсидіарність, наближення влади до народу, прозорість у прийнятті рішень, гарантування і правовий захист фундаментальних прав людини тощо²⁰.

Важливими міжнародними документами, у яких закріплена низка міжнародних стандартів розвитку локальної демократії та функціонування місцевого самоврядування, в тому числі й тих, які стосуються захисту прав людини на муніципальному рівні, є Всесвітня Декларація місцевого самоврядування, яку було прийнято XXVII Конгресом Міжнародної Спільки місцевої влади 26 вересня 1985 р. у м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія), Європейська Декларація міських прав 1992 р., яка являє собою «своєрідний кадастр міських прав, що повинен в обов'язковому порядку знайти своє відображення та закріплення в Хартіях (статутах) міст з урахуванням індивідуальних особливостей їх розвитку»²¹, Європейська Хартія міст, яка була прийнята у Страсбурзі в 1993 році. Два останніх документи, розроблені Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи (The Congress of Local and Regional Authorities) як довгострокова програма муніципальної політики, головною метою якої є підвищення відповідальності муніципальних органів влади за якість управління та захист прав людини, прийняті з урахуванням умов стабільного розвитку і функціонування міських поселень в сучасних умовах та особливої ролі великих міст як високоурбанізованих муніципальних утворень, визнанні їх у якості ключових суб'єктів у справі заохочення та захисту прав людини. Зокрема, Європейська Хартія міст визнає основою місцевої демократії мешканців муніципального утворення та закріплює низку їх прав, таких як право на гідне житло, транспорт, енергетику, безпечне довкілля, охорону здоров'я, культурне дозвілля, право на здійснення демократичного контролю за діяльністю муніципальної влади тощо, які належать усім мешканцям муніципального утворення без дискримінації за будь-якими ознаками, як-то стать, вік, походження, соціально-економічне та політичне становище, фізичні й психологічні недоліки тощо. А одним із головних завдань муніципальної влади є захист цих прав шляхом вироблення відповідної стратегії²². З урахуванням нових вимог демократичного розвитку суспільства та поширенням інтеграційних процесів у 2008 р. приймається друга Європейська Хартія міст – «Маніфест нової урбаністики», котра доповнює та актуалізує першу щодо дотримання принципів соціальної справедливості та рівноправності, підвищення ефективності і якості управління тощо з метою забезпечення й захисту прав громадян.

Забезпеченню участі муніципалітетів у процесі європейської уніфікації й просуванні демократії та кооперації між органами влади різних рівнів присвячені Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 280 (2010 р.) про роль місцевих і регіональних органів влади в дотриманні прав людини від 19 жовтня 2011 року. У Рекомендаціях, зокрема, зазначено, що місцеві й регіональні органи влади повинні виконувати ті обов'язки, пов'язані з правами людини, які випливають з міжнародних зобов'язань держав-членів і що місцеві та регіональні органи влади забезпечують права людини одночасно з тим, як вони здійснюють місцеве самоврядування. Конгрес закликає держави заохочувати місцеві і регіональні органи влади до сприяння дотриманню прав людини як фундаментальної основи, мотиву та мети їх діяльності та створення незалежних правозахисних органів, здатних не лише реагувати на порушення прав людини, а й впроваджувати профілактично-попереджувальні міжнародні стратегії щодо недопущення таких порушень, «сприяти їх уникненню, тобто допомагати людям ще до того, як вони стають «жертвами» репресій, зловживань, корупції, перевищення службових повноважень тощо, тобто до порушення їх прав, а виходить, що і замість порушень, які не відбудуться»²³.

Просуванні ідеї підвищення рівня забезпечення й захисту прав людини у містах та у сприянні її розповсюдження на міжнародному рівні для створення більш справедливого й мирного світу стало лейтмотивом Європейської Хартії з охорони прав людини у місті (European Charter for the Safeguarding of the Human Rights in the City) 2000 року²⁴. Метою Хартії є заохочення підвищення поваги до прав людини з боку муніципальних органів влади, сприяння інтеграції мешканців міст у суспільне життя, підвищення їх політичної активності та залучення до управління справами міста. Враховуючи особливості міського проживання, Хартія передусім наголошує на дотриманні таких прав мешканців, як право на гідне, з усіма вигодами та достатньої площі житло, на захист від забруднення, право на здійснення демократичного контролю над осередком свого проживання, на охорону здоров'я (розбудова закладів для надання медичних послуг), культурне дозвілля (наявність спортивних та інших культурних споруд), свободу пересування (забезпечення мережею громадського транспорту), забезпечення водою та іншими енергетичними ресурсами і відповідною комунікацією тощо, які повинні надаватися всім громадянам на рівній основі. Окремий розділ присвячено механізмам реалізації та захисту прав людини у сфері місцевого самоврядування, особливо наголошуючи на заохоченні розвитку інститутів медіації та позасудових форм захисту, до яких можна віднести, наприклад, муніципальних омбудсманів, ради і комісії з розгляду скарг споживачів, пацієнтів, боротьби з корупцією чи дискримінацією тощо²⁵.

У 2011 р. приймається ще один важливий міжнародний документ, який стосується муніципальних прав людини – Кванджуйська декларація, в основу котрої покладена Концепція «міста прав людини», що являє собою вироблену на глобальному рівні ініціативу, спрямовану на забезпечення та захист прав людини на місцевому рівні. Місто прав людини визначається як «місцева громада і соціально-політичний процес, що протікає у місцевому контексті, в яких права людини відіграють ключову роль у якості фундаментальних цінностей та керівних принципів»²⁶. Місто прав людини передбачає спільне управління, засноване на правозахисному підході, коли місцеві органи влади та громадянське суспільство, організації приватного сектору та інші заінтересовані сторони працюють спільно для покращення якості життя всього населення, діючи у дусі партнерства та відповідно до стандартів і норм у галузі прав людини. Правозахисний підхід до місцевого самоврядування включає в себе принципи демократії, участі, відповідального керівництва, прозорості, підзвітності, недискримінації, розширення прав та можливостей, верховенства права тощо. У концепції міста прав людини підкреслюється також важливість наявності доступних для всіх громадян ефективних і незалежних механізмів захисту прав людини та контролю за їх здійсненням²⁷.

Варто також відмітити Ольборзьку хартію «Міста Європи на шляху до сталого розвитку» 1994 р., аналіз положень котрої дає змогу визначити нові підходи до систематизації муніципальних прав і свобод людини. Хартія, спираючись на визнання неможливості гідного життя людей без сталості місцевих громад, не лише визначає функціональну роль міст у забезпеченні сталого розвитку, а й закріплює позитивні обов'язки місцевих влад щодо членів місцевих громад і їх прав, розкриває поняття «соціальної справедливості, що сприяє розвитку міст» та зобов'язує владу інтегровано вирішувати завдання забезпечення основних соціальних потреб населення та підвищення якості життя у місті, покладає на них відповідальність за політичний, соціальний, екологічний та економічний розвиток міст, який повинен проходити під гаслом сталого розвитку. Тобто, Ольборзька хартія розглядає проблему сталого розвитку муніципалітетів у взаємозв'язку із забезпеченням і захистом прав громадянина.

Визначенню нових ініціатив у питаннях забезпечення якості життя та захисту прав людини на місцевому рівні присвячені й такі документи, як Декларація про міста та інші населені пункти у новому тисячолітті, прийнята ГА ООН у червні 2001 р., у якій підкреслюється, що людина, її права та законні інтереси залишаються у центрі уваги світової спільноти, що в сучасний період загострення таких проблем, як бідність, безробіття, бездомність, відсутність основних послуг, соціальна ізоляція деяких верств населення, зростає усвідомленість необхідності комплексного вирішення цих проблем із залученням більш ширшого кола громадськості та розширенням можливостей місцевих органів влади, неурядових організацій та інших партнерів для більш активної й ефективної участі у сталому розвитку населених пунктів, розбудові місцевої демократії та забезпеченні і захисті прав людини²⁸. А також Глобальна (всесвітня) хартія прав людини у місті (Global Charter-Agenda on Human Rights in the City) 2011 р., у якій підкреслюється, що XXI ст. характеризується процесами глобалізації та урбанізації суспільства, що призводить до швидких темпів зростання

міського населення та виникнення міських агломерацій і мега-полісів, у яких формування самих людей та способу їх життя, визначаються станом соціально-культурного середовища. Процес урбанізації супроводжується збільшенням різноманітних потреб людини, підвищенням вимог до якості життя, до зменшення рівня бідності, а також із ускладненням взаємовідносин громадян з органами публічної влади та управління щодо реалізації й захисту своїх прав та законних інтересів. Як зазначається у преамбулі Хартії, громадянам іноді важко знайти шлях у лабіринтах правової та адміністративної бюрократії і тяганини²⁹. Тому для становлення міста як нового політичного і соціального простору, де є всі можливості для розвитку демократичного суспільства, виникає необхідність у більш чіткому визначенні правил проживання у місті та прав і обов'язків громадян, а також способів і методів їх забезпечення й захисту. Перелік таких основних прав людини і передусім «право на місто», які повинні визнаватися, захищатися й забезпечуватися у кожному місті, а також зобов'язання муніципальних влад щодо реалізації кожного конкретного права людини й містяться у зазначеній Хартії.

Отже, міжнародно-правові стандарти захисту прав людини у сфері місцевого самоврядування є засадовими положеннями міжнародного права у формі міждержавних угод та рішень міжнародних організацій, що сприяють належному здійсненню прав людини на місцевому рівні, імплементація котрих у національне законодавство слугує одним із факторів розвитку локальної демократії та зміцненню муніципально-правового статусу особи, сприяє інтеграції правозахисного аспекту у всі ініціативи місцевих органів влади.

¹ Андрусяк В.Г. Правозахисна функція сучасної держави (на прикладі інституту прокуратури): загальнотеоретичне дослідження / автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.Г. Андрусяк; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – 20 с. – С. 3.

² Волошин Ю.О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти : монографія / Ю.О. Волошин; за ред. М.О. Баймуратова. – К. : Логос, 2010. – 428 с. – С. 259.

³ Бондарь Н.С. Местное самоуправление и конституционное правосудие / Н.С. Бондарь // Конституционализация муниципальной демократии в России. – М. : Норма, 2008. – 592 с. – С. 269–271.

⁴ Савчук К.О. Стандарти міжнародні / К.О. Савчук // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемчушенко (гол. редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5 : П–С. 2003. – 736 с. – С. 615.

⁵ Тиунов О.И. Правовые стандарты как средство регулирования международных и внутригосударственных отношений / О.И. Тиунов // Международно право. – 2013. – № 1. – С. 10–19.

⁶ Ляхівенко С.М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики / С.М. Ляхівенко // Держава і право. – 2011. – Вип. 51. – С. 666–672.

⁷ Кофман Б.Я. Теоретические и нормативные подходы к дефинитивному определению и структурной характеристике международных избирательных стандартов / Б.Я. Кофман // Порівняльно-правові дослідження. – 2009. – № 1. – С. 75–84.

⁸ Права человека: международное право и национальное законодательство / под ред. проф. В.В. Филлипова. – Вильнюс, 2011. – 338 с. – С. 19.

⁹ Forsythe David P. Human Rights in International Relations (Themes in International Relations). Second Edition. Cambridge University Press, 2006. – 346 p.

¹⁰ Права человека: международное право и национальное законодательство / под ред. проф. В.В. Филлипова. – Вильнюс, 2011. – 338 с. – С. 19.

¹¹ Лаптев П.А. Международные стандарты в области прав человека. Классификация прав человека / П.А. Лаптев // Российское гуманитарное право / под ред. Ю.А. Тихомирова (отв. ред.), Н.И. Архиповой, Н.И. Косяковой. – М.: ПРИОР, 1998. – 304 с. – С. 288.

¹² Андриченко Л.В. Международно-правовая защита коренных народов / Л.В. Андриченко // Журнал российского права. – 2001. – № 5. – С. 137–149.

¹³ Берестнев Ю. Российская правовая система и европейские стандарты / Ю. Берестнев // Российская юстиция. – 2001. – № 1. – С. 286–299.

¹⁴ Рабінович П.М. Права людини і громадянина: навч. посіб. / П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк. – К., 2004. – 463 с. – С. 19.

¹⁵ Мархгейм М.В. Правозащитная деятельность публичных структур в Российской Федерации: монография / М.В. Мархгейм. – Ростов н/Д: Ростиздат, 2006. – 111 с. – С. 86.

¹⁶ Раданович Н. Європейські стандарти прав людини: поняття, структура, джерела формування / Н. Раданович // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: мат-ли XIII регіон. наук.-практ. конф. (8–9 лютого 2007 р.). – Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – С. 69–76.

¹⁷ Демичева З.Б. К вопросу о понятии «правовые стандарты Совета Европы» / З.Б. Демичева // Московский журнал международного права. – 2006. – № 3. – С. 46–47.

¹⁸ Мархгейм М.В. Вказана праця. – С. 91.

¹⁹ Баймуратов М.О. Міжнародні зв'язки і стандарти в системі місцевого самоврядування України / М.О. Баймуратов // Муніципальне право України: підручник / за ред. Погорілка В.Ф., Фрицького О.Ф. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 592 с. – С. 318.

²⁰ Гладій В.І. Місцеве самоврядування як ресурс політики євроінтеграції: досвід Вишеградської групи та перспективи України : дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В.І. Гладій. – Івано-Франківськ, 2015. – 238 с. – С. 45–57.

²¹ Коссей В. Европейские стандарты местного самоуправления / В. Коссей // Юридический вестник. – 1997. – № 2. – С. 90–98.

²² Європейська Хартія міст : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1303089&Site=COE>

²³ Новак-Каляєва Л.М. Права людини як теоретико-методологічна основа державного управління: автореф. дис. ... д-ра наук з державного управління : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Л.М. Новак-Каляєва ; Національна академія державного управління при Президентіві України. – К., 2014. – 39 с. – С. 28–30.

²⁴ European Charter for the Safeguarding of the Human Rights in the City: Approved in St Denis on the 18th May 2000 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.idhc.org/cat/documents/Charta_ingles.pdf

²⁵ Голяк Л.В. Міжнародно-правова регламентація муніципальних прав людини: сучасні підходи та тенденції розвитку в Україні / Л.В. Голяк // Вісник Маріупольського державного університету. – 2013. – № 5. – С. 122–134. – (Серія «Право»).

²⁶ Gwangju Declaration on Human Rights City : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uclg-cisdp.org/sites/default/files/Gwangju_Declaration_on_HR_City_final_edited_version_110524.pdf

²⁷ Роль местных органов власти в поощрении и защите прав человека – итоговый доклад Консультативного комитета Совета по правам человека, 17 августа 2015 г. A/HRC/30/49.

²⁸ Декларация о городах и других населенных пунктах в новом тысячелетии : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/habitatdec.shtml

²⁹ Global Charter-Agenda on Human Rights in the City: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uclg-cisdp.org/en/committee/mission>

Резюме

Сметана В.В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини у сфері місцевого самоврядування.

Досліджуються правова концепція, поняття, сутність, функції та видова характеристика універсальних і спеціальних міжнародних правових стандартів правозахисної діяльності у сфері місцевого самоврядування, питання їх імплементації у внутрішнє законодавство України та значення для розвитку місцевої демократії. Проаналізовано міжнародні нормативно-правові акти, що визначають міжнародно-правові стандарти захисту прав людини на місцевому рівні.

Ключові слова: права і свободи людини, локальна демократія, місцеве самоврядування, територіальна громада, муніципальні права, міжнародні стандарти.

Резюме

Сметана В.В. Международно-правовые стандарты защиты прав человека в сфере местного самоуправления.

Исследуются правовая концепция, понятие, сущность, функции и видовая характеристика универсальных и специальных международно-правовых стандартов правозащитной деятельности в сфере местного самоуправления, вопросы их имплементации во внутреннее законодательство Украины и их роль в развитии местной демократии. Проанализированы международные нормативно-правовые акты, в которых определяются международные стандарты защиты прав человека на местном уровне.

Ключевые слова: права и свободы человека, локальная демократия, местное самоуправление, территориальное общество, муниципальные права, международные стандарты.

Summary

Smetana V. International legal standards for the protection of human rights in the field of local self-government.

Article considers aspects of the human rights and freedoms of system of the municipal law now. On pages of the article author suggest to define local community (i.e. unit individuals) as the subject of local self-government. The article uncovers the fundamental issues of the current international standards implementation in the legal foundations of local self-government in Ukraine. It is the central government which has the primary responsibility for the promotion and protection of human rights, while local government has a complementary role to play.

Key words: legal standards, principles of international law, international legal relations, international legal system, municipal law. human right, municipal human right, organizing international human rights conferences, international standards, Local democracies and governments, European Charter, Global Charter-Agenda, Human Rights in the City.